

Dohoda o vině a trestu: hodnocení z pohledu základních zásad trestního práva

Racionalizace trestní justice

Příliš dlouhá doba provádění trestního řízení je pravděpodobně tím nejpálčivějším a nejsložitějším problémem, který v posledních dekadách sužuje trestní justici nejen v České republice. Jde o fenomén, který je mj. logickým důsledkem značné extenze trestního práva. Potřeba čelit tomuto problému vyústily v trend, který bývá označován jako *racionalizace trestní justice*, kdy stát usiluje především o zavedení a prosazení metod podporujících zvýšení efektivity justice ve smyslu zkrácení trestního řízení a zjednodušení jeho administrativní náročnosti.

Nejnovějším projevem těchto racionalizačních snah a zároveň v jistém smyslu přelomovým krokem bylo zavedení institutu dohody o vině a trestu (novelou č. 193/2012 Sb.), což je institut, který byl dříve spojován spíše s trestním právem zemí náležejících do anglosaského právního systému, kdy bývá označován nejčastěji jako *plea bargaining*. Tento krok přitom nebyla nijak nečekaný, protože již ve dvou předešlých případech byly podobné návrhy neúspěšně Parlamentu ČR předloženy ke schválení, o jeho zavedení se rovněž zmiňuje věcný záměr rekodifikace trestního řádu.

Podstatou institutu dohody o vině a trestu je uzavření dohody mezi obviněným (zastoupeným obhájcem) a obžalobou (reprezentovanou v České republice státním zástupcem), jejímž obsahem je přiznání obviněného ke spáchání stíhaného skutku a přesné vymezení trestněprávních následků, jež stát ze spáchání tohoto činu vůči obviněnému vyvodí, tj. zejména stanovení konkrétního trestu. Aby tato dohoda získala účinky odsuzujícího rozsudku, musí být následně schválena soudem.

Na tomto místě se nechci věnovat hodnocení racionality samotného zavedení do českého trestního práva, zejména proto, že této otázce se již podrobně věnovaly jiné studie, přičemž na prvním místě je třeba zmínit články a příspěvky prof. Musila.¹ Jelikož jednou z nejčastějších výhrad směřujících proti dohodě o vině a trestu je to, že jde o cizorodý prvek, který je narušuje tradiční koncepci českého trestního řízení a zásady, na nichž je vystavěno, chci se zaměřit právě na hodnocení souladu přijaté právní úpravy dohody o vině a trestu se základními zásadami trestního řízení a na to, jakým způsobem interpretovat tuto právní úpravu, aby při aplikaci institutu dohody o vině a trestu docházelo v co možná nejmenší míře k narušení či modifikaci základních zásad trestního řízení, resp. trestního práva jako takového.

Dohoda o vině a trestu a zásada materiální pravdy

První zásadou, která musí být zmíněna v souvislosti s institutem dohody o vině a trestu je zásada materiální pravdy. Ta příkazuje orgánům činným v trestním řízení objasnit skutkový stav tak, aby o něm nebyly důvodné pochybnosti, a to v rozsahu potřebném pro rozhodnutí; jedním z jejích atributů je pak i pokyn, že doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu (srov. § 2 odst. 5 tr. řádu).

Kolize (alespoň potenciální) zásady materiální pravdy a dohody o vině a trestu je evidentní – tento institut je přímo cílen k tomu, aby dokazování mohlo proběhnout ve

---

¹ Srov. zejm. Musil, J.: Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika* 2008, č. 1, s. 3-26; Musil, J.: Dohody o vině a trestu – ani či ne? In: *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti*. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 179-201; dále Novotný O.: Je naše trestní právo procesní v krizi? *Trestní právo* 2006, č. 7-8, s. 28-31.; Protivinský, M., Kratochvíl, V.: Jsou dohody v trestním řízení přípustné a nutné? *Kriminalistika* 2004, č. 3, s. 239-242.

významně omezené podobě, což v důsledku má vést ke zkrácení trestního řízení.² Tento prvek je ostatně do určité míry přítomen i u jiných institutů, jejichž účelem je tzv. racionalizace trestního řízení, ať už se jedná o odklony v trestním řízení, anebo o zvláštní způsob rozhodnutí v podobě trestního příkazu. Na rozdíl od odklonů však institut dohody o vině a trestu není určen toliko pro řešení bagatelních věcí, aplikace trestního příkazu je zase ve výhradní kompetenci soudu, zatímco dohoda o vině a trestu je primárně založena na shodě hlavních stran trestního řízení, takže lze tvrdit, že jde o pravdu dohodnutou.

Je možno konstatovat, že český zákonodárce se evidentně snažil o to, aby nová právní úprava institutu dohody o vině a trestu co možná nejméně kolidovala s principem materiální pravdy. Český trestní řád již samotné zahájení jednání o vině a trestu ze strany státního zástupce (ať již tak má činit z vlastní iniciativy či na podnět obviněného) podmiňuje tento postup tím, že výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že skutek se stal, je trestným činem a spáchal jej obviněný (srov. § 175a odst. 1 tr. řádu). Ještě důležitější je však požadavek vyjádřený v ustanovení § 175a odst. 3, podle kterého státní zástupce může s obviněným sjednat dohodu o vině a trestu jen tehdy, jestliže výsledky přípravného řízení nevyvolávají pochybnosti o pravdivosti prohlášení obviněného o spáchání stíhaného skutku.

Státní zástupce tedy jako orgán zodpovědný za řádné provedení přípravného řízení odpovídá za respektování zásady materiální pravdy i tehdy, jestliže výsledkem tohoto přípravného řízení má být uzavření dohody o vině a trestu. V zásadě je možné konstatovat, že státní zástupce by měl k jednání o dohodě o vině a trestu a k jejímu případnému uzavření přistoupit jen tehdy, když výsledky vyšetřování objektivně prokazují oprávněnost trestního stíhání v takové kvalitě, která ve standardním případě postačuje k podání obžaloby. Ostatně předložení sjednané dohody o vině a trestu ke schválení ze strany soudu je jen jiným způsobem, jakým je obviněný postaven před soud.

Rovněž soud musí při procesu posuzování a schvalování dohody o vině a trestu předložené státním zástupcem zohledňovat materiální pravdu. Vyplývá to z ustanovení § 314r odst. 2 tr. řádu, podle kterého soud návrh dohody o vině a trestu neschválí mj. tehdy, jestliže je předložená dohoda nesprávná z hlediska souladu se zjištěným skutkovým stavem. Toto pravidlo je třeba interpretovat tak, že i *nedostatečně* (tj. *neúplně*) zjištěný skutkový stav může být důvodem pro neschválení předložené dohody o vině a trestu ze strany soudu. Opačný výklad by totiž znamenal, že soud je – pokud jde o rozsah potřebného dokazování – vázán názorem státního zástupce, což by bylo v podstatě popřením ústavně zakotveného pravidla (čl. 90 Ústavy, čl. 40 odst. 1 Listiny), podle něhož soud *rozhoduje* o vině a trestu.

Podle nové české právní úpravy jsou tedy jak státní zástupce, tak i soud povinni zjišťovat skutkový stav tak, aby obsah uzavírané a schvalované dohody o vině a trestu byl v souladu s objektivními skutečnostmi, musí tedy důsledně přezkoumávat doznání obviněného. Česká právní úprava institutu dohody o vině a trestu tak nepředstavuje úplné prolomení zásady materiální pravdy, ale spíše její modifikaci.

Německé trestní právo princip materiální pravdy v souvislosti s procesem dojednávání trestu stranami trestního řízení zohledňuje velmi výrazným způsobem. Tento fakt úzce souvisí s tím, že německý trestní řád (na rozdíl od české či slovenské právní úpravy) nekoncepčuje *plea bargaining* jako zvláštní způsob řízení, ale jako specifické oprávnění soudu uzavřít v rámci hlavního líčení se stranami dohodu (srov. § 257c StPO). Povinnost prokázat všechny relevantní skutkové okolnosti vyplývající ze zásady materiální pravdy (§ 244 odst. 2 StPO) tak nemůže být dotčena.

Avizované významné zohlednění materiální pravdy lze navíc spatřovat v ustanovení § 257c odst. 5 StPO, podle kterého soud přestane být vázán dohodou o vyřízení věci, kterou uzavřel s obžalovaným a státním zástupcem, jestliže v rámci této dohody nebyly zohledněny právní nebo významné skutkové okolnosti, anebo se takové okolnosti nově objevily, jestliže soud zároveň z tohoto důvodu nabude přesvědčení, že očekávaná výměra

---

² Srov. Newman, D. J., Anderson, P. R.: *Introduction to Criminal Justice*. Fourth edition. Random House, New York 1989, s. 632.

trestu již neodpovídá závažnosti činu nebo stupni viny.³ Z tohoto pravidla tedy jednoznačně vyplývá to, že objektivní a správné zjištění stavu (tedy materiální pravda), jakož i právní posouzení věci, musí mít přednost dokonce i tehdy, kdy již všechny tři hlavní subjekty řízení (obžalovaný, státní zástupce i soud) s dohodou vyslovily souhlas.

Na tomto místě je však třeba zdůraznit to, že výše vyjádřené nastavení a interpretace právní úpravy procesu dohody o vině a trestu z hlediska zásady materiální pravdy ještě samo o sobě neznamená, že ji státní zástupci a soudci budou takto respektovat a aplikovat. V odborné literatuře se ostatně objevují názory, podle kterých je představa důsledného přezkumu doznání obviněného jen „zbožným přáním zákonodárce“.⁴

Nicméně nutnost respektování zásady materiální pravdy i v řízení o dohodě o vině a trestu, která z právní úpravy vyplývá, má ještě jeden důsledek, kterým se středoevropské pojetí institutu dohody o vině a trestu liší od pojetí angloamerického. Jestliže totiž má mít materiální pravda i nadále přednost před pravdou formální (dohodnutou), nelze připustit, aby předmětem vyjednávání mezi státním zástupcem a obviněným byla i právní kvalifikace činu.

V zemích anglosaského právního systému je dohadování právní kvalifikace činu to zcela běžné.⁵ Ve středoevropském prostředí však z hlediska zachování rovnosti před zákonem nelze připustit, aby stejné skutky byly z hlediska právní kvalifikace posuzovány odlišně, a to jen kvůli urychlení trestního řízení. Jinak řečeno, v podmínkách středoevropského kontinentálního trestního práva nelze akceptovat, aby státní zástupce nebo soud ze zjištěného skutkového stavu dovozoval vědomě nesprávnou právní kvalifikaci spáchaného činu.⁶

V tomto směru lze poukázat zejména na německou právní úpravu, konkrétně ustanovení § 257c odst. 2 StPO, které výslovně vylučuje, aby se dohoda, kterou soud se stranami procesu uzavírá, týkala výroku o vině (a tedy i právní kvalifikace činu).

Dohoda o vině a trestu a zajištění práva na obhajobu

Zajištění práva na obhajobu v rámci procesu sjednávání dohody o vině a trestu souvisí zejména s tím, že tento způsob vyřízení může potenciálně ohrožovat nejen zájem společnosti na řádném a spravedlivém postihu pachatele trestného činu, ale je též spojeno s rizikem vědomě nepravdivého doznání obviněného, které je činěno ve snaze dosáhnout uložení mírnějšího trestu, a to i na cenu nespravedlivého odsouzení.

Opět je možné poukázat na to, že stejný problém je již řadu let spojen s uplatňováním odklonů v trestním řízení, ale třeba i s využíváním trestního příkazu. Ve spojení s institutem dohody o vině a trestu však tento problém výrazně nabývá na významu, protože aplikace odklonů či využití trestního příkazu nemůže vést k tak přísnému postihu, který je možný v případě dohodnutí viny a trestu v rámci *plea bargaining*.⁷

Základní garancí v tomto směru je již zmíněný požadavek objektivního zjištění skutkového stavu, které ověří doznání obviněného – tedy již rozebírané respektování principu materiální pravdy. Další zárukou může být institut nutné obhajoby, kterou pro případy sjednávání dohody o vině a trestu český trestní řád vyžaduje [v ustanovení § 36 odst. 1 písm. d)].

³ Totéž platí i v případě, kdy chování obžalovaného v dalším řízení (po uzavření dohody) neodpovídá tomu, z čeho soud při uzavírání dohody vycházel. Přiznání obžalovaného v takových případech nemůže být v dalším řízení použito.

⁴ Musil, J.: Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika* 2008, č. 1, s. 15.

⁵ Srov. např. Štěpán, J.: Některé rysy trestního řízení ve Spojených státech. *Právo a zákonnost* 1991, č. 5, s. 298-299.

⁶ Shodně Král, V.: Dohoda o vině a trestu v návrhu novelizace trestního řádu. *Právní rozhledy* 2008, č. 20, s. II.

⁷ Při aplikaci odklonu nedochází ani k formálnímu odsouzení obviněného, trestním příkazem zase není možné uložit např. nepodmíněný trest odnětí svobody, což platí jak v českém trestním právu (srov. § 314e odst. 2 tr. řádu), tak v trestním právu německém (srov. § 407 odst. 2 StPO); slovenský trestní řád uložení trestu odnětí svobody umožňuje, a to dokonce až ve výměře tří let (srov. § 353 odst. 2 slovenského trestního řádu).

Český zákonodárce tedy k právům obviněného v řízení o dohodě o vině a trestu zaujal poměrně opatrný postoj a snažil se dosáhnout toho, aby postavení obhajoby a obžaloby při vyjednávání o dohodě o vině a trestu bylo skutečně rovné. Právě proto ostatně český trestní řád spojuje nutnou obhajobu skutečně jen se samotným sjednáváním dohody o vině a trestu, po jejím uzavření již tedy obviněný obhájcem již nemusí být zastoupen, a to ani ve fázi, kdy soud rozhoduje o schválení této dohody. Právě při sjednávání dohody se státním zástupcem, obviněný tím, že doznává spáchání stíhaného skutku, významně oslabuje své procesní postavení, kvalifikovaná právní pomoc rovněž prospívá tomu, aby nemohlo dojít ze strany státního zástupce k určitému nátlaku.⁸

Dohoda o vině a trestu a zásada přiměřenosti trestu

Jestliže až doposud byla řeč o souvislosti institutu dohody o vině a trestu s některými zásadami trestního řízení (ne)souladu institutu *plea bargaining* s některými zásadami ovládajícími trestní řízení, je nyní nutné zabývat se ještě kolizí tohoto institutu s jednou hmotněprávní zásadou, která patří mezi základní principy ukládání trestu – zásadou přiměřenosti trestu.

Kritéria, kterými se soud musí řídit při vyměřování trestu (závažnost činu, osoba a poměry pachatele, možnosti jeho nápravy, atd.), jsou kritérii ryze hmotněprávními. Procesní způsob vyřízení věci by na určení trestu neměl mít vliv, protože přece stejný čin a stejný pachatel mají mít za následek stejný trest, bez ohledu na to, jakým procesním způsobem došlo k odsouzení tohoto pachatele.

Na tomto místě je nezbytné podotknout, že v praxi (minimálně tedy v praxi českých orgánů činných v trestním řízení) procesní způsob vyřízení věci ve skutečnosti na způsob potrestání pachatele vliv má, a to nikoli nevýznamný – typickým příkladem může být institut trestního příkazu, kdy nastavení podmínek pro jeho využívání ovlivňuje skladbu ukládaných trestů. Podobný jev se dá očekávat i v souvislosti s využíváním institutu dohody o vině a trestu. Soudy budou ochotny uložit mírnější sankci, než k jaké by přistoupily při odsouzení formou rozsudku, jestliže jim odměnou bude zrychlení řízení a celkové odbřemenění.

Je nutno zdůraznit, že to je ostatně i podstatou dohody o vině a trestu z pohledu obviněného, tj. dosažení mírnějšího postihu jako určité odměny za učiněné doznání, vždyť obviněný je k uzavření této dohody motivován právě možností vyjednat výhodnější trest, než jaký by jej pravděpodobně postihl v případě standardního odsouzení.⁹ To však nic nemění na tom, že tento jev (tj. mírnější potrestání pachatele než k jakému by došlo v případě odsouzení standardní cestou) představuje velmi problematický aspekt institutu dohody o vině a trestu. Nelze totiž ignorovat zcela oprávněnou námitku, že pokud je cílem trestního řízení realizovat materiální trestní právo, neměla by si trestně-procesní úprava „přivlastňovat“ legitimaci ke stanovení zvláštního kritéria pro výměru trestu, aniž by bylo přitom dostatečně určité stanoveno, jak přesně má být „honorováno“ prohlášení viny.¹⁰

Dalším negativem trestání formou dohody mezi obhajobou a obžalobou, jež je následně schvalována soudem, je zřejmě nebezpečí nerovného přístupu k postihu pachatelů trestných činů. Vyjednávací schopnosti obviněných a zejména jejich obhájců, vytíženost konkrétních státních zástupců a soudců, jakož i jejich (různými faktory ovlivňovaná) ochota využívat zrychlených forem trestního řízení, to vše do jisté míry vždy hrálo roli při výběru druhu a výměry trestu roli i v dosavadní aplikační praxi, využívání dohody o vině a trestu však všechny tyto prvky ještě dále posiluje.

⁸ Hrušáková, M., Jiříček, P.: Dohoda o vině a trestu z pohledu obhajoby. In: Ščerba, F. a kol: *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. Praha: Leges 2012, s. 35.

⁹ Srov. např. Šabata, K., Růžička, M.: Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. *Státní zastupitelství* 2009, č. 6, s. 10; Musil, J.: Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika* 2008, č. 1, s. 9.

¹⁰ Blíže viz Musil, J.: Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika* 2008, č. 1, s. 13-14.

Určité hmotněprávní projevy, které mohou být při ukládání trestu legitimně zohledňovány, však přece jen s institutem *plea bargaining* spojovat lze. Rychlost trestního řízení a tím i uložení trestu dosažená právě díky tomuto zvláštnímu způsobu vyřízení trestní věci zvyšuje účinnost trestu a vnímání právní ochrany, kterou veřejnosti stát před kriminalitou poskytuje. Mírnější, ale rychleji aplikovaný postih tak může mít větší individuálně i generálně preventivní účinek než sankce přísnější, avšak uložená po standardním průběhu řízení, tj. v zásadě pomaleji.¹¹ Akceptace trestu ze strany obviněného (deklarovaná uzavřením dohody o vině a trestu) může rovněž zvyšovat pravděpodobnost naplnění resocializačního cíle trestu, byť je třeba připustit, že v řadě případů bude obviněný dohodu a vině a trestu uzavírat spíše z taktických, možno říci přímo vypočítavých důvodů, a nikoli proto, že upřímně přijímá daný trest jako přiměřený a spravedlivý.¹² Stanovisko obviněného k zamýšlenému trestu (z něhož bude vyplývat případná akceptace sankce ze strany obviněného) lze navíc získat i jinými, standardními způsoby, např. s využitím probačního úředníka.

Z hlediska zásad spravedlivého a přiměřeného trestání tedy vyřízení věci prostřednictvím *plea bargaining* přináší spíše nevýhody. Ty je třeba vnímat jako cenu za zrychlení trestního řízení, a není to cena malá. Pokud ji však i přesto chtěl zákonodárce zaplatit a tento prvek inkorporovat do trestního práva, měl zároveň stanovit alespoň základní a rámcová pravidla, která budou zohledňována při stanovení sankce v rámci procesu sjednávání dohody o vině a trestu.

Nová česká právní úprava má v tomto směru jasný deficit. Zákonodárce sice soudům uložil povinnost odmítnout schválit návrh dohody o vině a trestu předložený státním zástupcem, jestliže je tato dohoda nesprávná či nepřiměřená z hlediska druhu a výše navrženého trestu, případně ochranného opatření (srov. § 314r odst. 2 tr. řádu), avšak nestanovil pro toto posuzování žádná vodítka, tedy nevytvořil žádná zvláštní pravidla týkající se sankcionování formou dohody a trestu.

Závěr

Zavádění institutu dohody o vině a trestu do českého trestního práva se nemohlo obejít bez střetu s jeho základními principy. Český zákonodárce však – podobně jako předtím zákonodárci v Německu či na Slovensku – se snažil zásad do těchto základních zásad pokud možno minimalizovat. České trestní právo je tak dalším důkazem toho, že v oblasti střední Evropy vznikl určitý zvláštní typ institutu *plea bargaining*, který se v některých rysech odlišuje od svého původního vzoru uplatňovaného v zemích anglosaského systému práva

V rámci stávající české úpravy je opatrnost zákonodárce patrná zejména z toho, že trestní řád nedovoluje vyřídit věc dohodou o vině a trestu v případě stíhání zvláště závažných zločinů, tj. úmyslných deliktů, u nichž horní hranice sazby trestu odnětí svobody činí alespoň deset let (§ 14 odst. 3 tr. zák.). Toto omezení je svým způsobem připuštěním některých výhrad vznášených proti tomuto institutu, zejména pak právě částečného prolomení resp. modifikace některých základních zásad trestního řízení, především zásady materiální pravdy. Jinak řečeno, zákonodárce zjevně vychází z toho, že alespoň u kategorie těch nejzávažnějších činů nemůže dohoda o vině a trestu nahradit výsledky dokazování získávané v hlavním líčení, tzn. že u této kategorie deliktů trvá na bezvýjimečném dodržení zásad trestního řízení, v čele se zásadou materiální pravdy, jakož i na objektivním (tj. nedohodnutém) potrestání činu.

Český zákonodárce svou opatrnost zdůraznil navíc nutnou obhajobou obviněného při sjednávání dohody o vině a trestu a neuvedením žádných konkrétních privilegujících účinků sjednání takové dohody do oblasti sankcionování (což však, jak již rovněž bylo řečeno, nelze samo o sobě hodnotit pozitivně).

¹¹ Srov. Král, V.: Dohoda o vině a trestu v návrhu novelizace trestního řádu. *Právní rozhledy* 2008, č. 20, s. II.

¹² Srov. např. Musil, J.: Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika* 2008, č. 1, s. 19.

Snaha o co možná největší soulad institutu dohody o vině a trestu se základními principy českého trestního práva však zřejmě bude mít za důsledek i to, že tento způsob řešení trestních věcí s velikou pravděpodobností nebude ani zdaleka využíván v takové míře, jako v zemích vycházejících z tradic anglosaského systému práva. Lze očekávat, že u kategorie přečinů budou státní zástupci i nadále v případech, kdy obviněný učiní doznání, preferovat „osvědčený“ postup v podobě podání obžaloby resp. návrhu na potrestání s vírou, že samosoudce věc vyřídí trestním příkazem.

Bylo by proto zřejmě neadekvátní očekávat od institutu dohody o vině a trestu vyřešení problému přetíženosti trestní justice a z ní pramenící dlouhé doby konání trestního řízení. Nezbyvá proto než doufat, že zákonodárce se konečně přikloní k méně populárnímu, avšak efektivnějšímu způsobu řešení tohoto problému, totiž k výraznější dekriminalizaci a zúžení rozsahu trestní represe.